
ЕКОЛОГІЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 502.45

DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2026.eco.1-64.1>

ВЕДЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТАХ БЕЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «КОЗИНСЬКИЙ»)

Бондар О.І.¹, Іваненко І.Б.¹, Жаврида Д.Є.², Іваненко Є.І.³

¹ Державна наукова установа «Інститут екологічного відновлення та розвитку України»
вул. Митрополита Василя Липківського, 35, 03035, Київ

² БО «Благодійний фонд еколого-рекреаційного та спортивного розвитку»
вул. Березняківська, 29, 02098, Київ

³ Інститут географії Національної академії наук України
вул. Володимирська, 44, 01054 м. Київ

dnu_iev@ukr.net, daria_zhavryda_mepr_gov_ua@ukr.net, ivanenko_eugene@ukr.net

Окреслено форми та напрямки рекреаційної діяльності у заповідних об'єктах без спеціальної адміністрації (на прикладі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський», для якого було розроблене наукове обґрунтування згідно з наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256). Подано структуру рекреаційної мережі, що локалізована на трьох ділянках пріоритетної рекреаційної діяльності. Вона складається з рекреаційних маршрутів, Еколого-освітнього центру (інформаційно-туристичного центру) та обладтованих місць для різних напрямків рекреаційної діяльності. Подано опис еколого-освітнього рекреаційного центру та просторове розміщення його елементів. У межах рекреаційної мережі розроблені три рекреаційні маршрути (зокрема – гольф-маршрут) із врахуванням нормативних документів, а також і рекреаційної реабілітації військовослужбовців з реалізацією проєктів фізичної та соціально-психологічної реабілітації ветеранів. На основі відповідних методичних рекомендацій означено рекреаційну особливість ділянок пріоритетної рекреаційної діяльності та рекреаційну сміть рекреаційних маршрутів, що засвідчило вагомості розвитку рекреаційної мережі. Представлена методика обґрунтовує конструктивний підхід, реалізований на практиці, до ведення планованої рекреаційної діяльності на заповідних територіях, для яких не передбачене обов'язкове адміністрування. Запропонований практичний підхід та методи управління можуть використовуватися як досвід для інших заповідних об'єктів, що функціонують без створення спеціальної адміністрації, з урахуванням їх природоохоронних, соціальних та інфраструктурних особливостей. Його впровадження сприятиме поєднанню цілей збереження природних екосистем із забезпеченням доступної та збалансованої рекреаційної діяльності у відповідності до чинних вимог природоохоронного законодавства. Отримані результати засвідчують доцільність системного управління в плануванні рекреаційного навантаження на території та об'єкти природно-заповідного фонду як інструменту сталого розвитку заповідних територій. *Ключові слова:* заповідна територія без спеціальної адміністрації, екологічна політика, сталий розвиток, збалансоване природокористування, рекреаційна діяльність, екоцентр, природно-заповідний фонд, природні екосистеми, природоохоронне законодавство.

Recreational Activities Management within Protected Areas without Special Administration (Landscape Reserve (“Zakaznyk”) of National Importance «Kozynsky» case study). Bondar O., Ivanenko I., Zhavryda D., Ivanenko E.

The article describes an approach to conducting recreational activities in protected areas without a special administration. The example is the landscape reserve of national importance «Kozynsky», for which a scientific justification was developed in accordance with the Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine dated July 26, 2022 No. 256. The structure of the recreational network, localized in three areas of priority recreational activity, is presented. It consists of recreational routes, an Ecological and Educational Center (information and tourist center) and equipped places for various areas of recreational activity. A description of the ecological and educational center and the spatial arrangement of its elements are given. Within the recreational network, three recreational routes were developed, in particular a golf route, taking into account regulatory documents. The routes were developed in particular within the framework of recreational rehabilitation of military personnel with the implementation of projects for the physical and socio-psychological rehabilitation of veterans. Based on the relevant methodological recommendations, the recreational capacity of priority recreational activity areas and the recreational capacity of recreational routes were determined, which showed significant opportunities for the development of the recreational network in comparison with the existing one. The presented methodology substantiates a constructive approach, implemented in practice, to

© Бондар О.І., Іваненко І.Б., Жаврида Д.Є., Іваненко Є.І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

conducting planned recreational activities in protected areas for which mandatory administration is not provided. The proposed approach may serve as a model for other protected areas operating without the establishment of a dedicated administrative body, taking into account their environmental, social, and infrastructural characteristics. Its implementation will facilitate the integration of natural ecosystem conservation objectives with the provision of accessible and balanced recreational activities in compliance with current environmental protection legislation.

The obtained results confirm the feasibility and relevance of a systemic management approach to planning recreational pressure on the territories and sites of the Nature Reserve Fund as a tool for the sustainable development of protected areas. *Key words:* protected area without special administration, environmental policy, sustainable development, balanced nature management, recreational activities, eco-center, Nature Reserve Fund, natural ecosystems, environmental protection legislation.

Актуальність дослідження

В умовах сучасних екологічних викликів, військової агресії росії проти України, подальшої урбанізації, імплементації національної та європейської екологічної політики питання реалізації природоохоронного законодавства набуває особливого значення та є актуальним. Ефективний розвиток рекреації на об'єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ) є невід'ємною складовою збереження таких територій та забезпечення сталого природокористування.

У межах заповідних об'єктів без спеціальної адміністрації існує певна невизначеність щодо ведення рекреаційної діяльності, тому існує необхідність зосередитися на формуванні нових підходів до управління рекреаційними ресурсами для таких територій, враховуючи потреби населення та екологічні вимоги. Це передбачає розроблення чітких науково обґрунтованих рекомендацій щодо обсягу та типів рекреаційних навантажень, які можуть здійснюватися на певній території природно-заповідного фонду, без шкоди для навколишнього середовища в рамках визначеного охоронного режиму. Крім того, що важливо, необхідно забезпечити постійний моніторинг екологічного стану рекреаційних об'єктів, впроваджувати відповідні програми екологічної освіти для відвідувачів, а також активізувати співпрацю між науковими установами, державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями. Лише таким чином можна досягти ефективної реалізації природоохоронного законодавства та забезпечити сталий розвиток рекреаційної діяльності в Україні, що є запорукою належного збереження природних цінностей в подальшому [1, 2].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями

«Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» (далі – Положення), затверджене Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256 встановлює основні принципи і правила організації рекреаційної діяльності, що, в свою чергу, покликані забезпечити баланс між розвитком рекреації та охороною природних ресурсів. Втім, існує низка проблем, перешкоджаючих ефективній реалізації Положення для заповідних територій, що не мають спеціальної адміністрації.

По-перше, відсутність наукового обґрунтування рекреаційних заходів може призводити до надмірного навантаження на природні екосистеми. По-друге, відсутність чітких методичних рекомендацій щодо реалізації рекреаційних проєктів на території ПЗФ часто спричиняє порушення чинних вимог законодавства та негативно впливає на стан довкілля.

Методологічне або загальнонаукове значення

З метою усунення таких недоліків виникла потреба в проведенні відповідних наукових досліджень і подальшого планування, які б обґрунтували ефективну стратегію розвитку рекреації на території ПЗФ без спеціальної адміністрації.

У праці наведені результати досліджень на прикладі конкретної заповідної території – науково обґрунтування рекреаційної діяльності у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Козинський» (далі – Заказник).

Виклад основного матеріалу

Структура рекреаційної мережі в межах Заказника.

Рекреаційна мережа в межах Заказника локалізована на трьох окремих ділянках (рис. 1), яким надана відповідна спрямованість – це території пріоритетної рекреаційної діяльності (окреслення цих та інших ділянок детально обґрунтовано у Програмі розвитку та рекреаційної діяльності ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Козинський» [3, 4]).

Рекреаційна мережа Заказника складається з рекреаційних маршрутів, Еколого-освітнього центру (відповідає інформаційно-туристичному центру згідно з термінологією Положення) та облаштованих місць для різних напрямків рекреаційної діяльності (рис. 2).

Перелік рекреаційних маршрутів складається з трьох маршрутів, зокрема сюди входять гольф-маршрути у якості рекреаційного маршруту № 1 (рис. 3).

Еколого-освітній центр

Еколого-освітній центр (інформаційно-туристичний центр) реабілітації «Козин» (Екоцентр) є комплексом рекреаційної інфраструктури (рис. 3, 4). Елементи рекреаційної інфраструктури (зокрема, під'їзди до візит- центрів та заборонні знаки, різні елементи водопровідно-каналізаційної комунікації, санітарно-гігієнічні приміщення та комунікації для їх облаштування, засоби для рекреації та відпочинку (мангали, каміни, генератори), господарські примі-

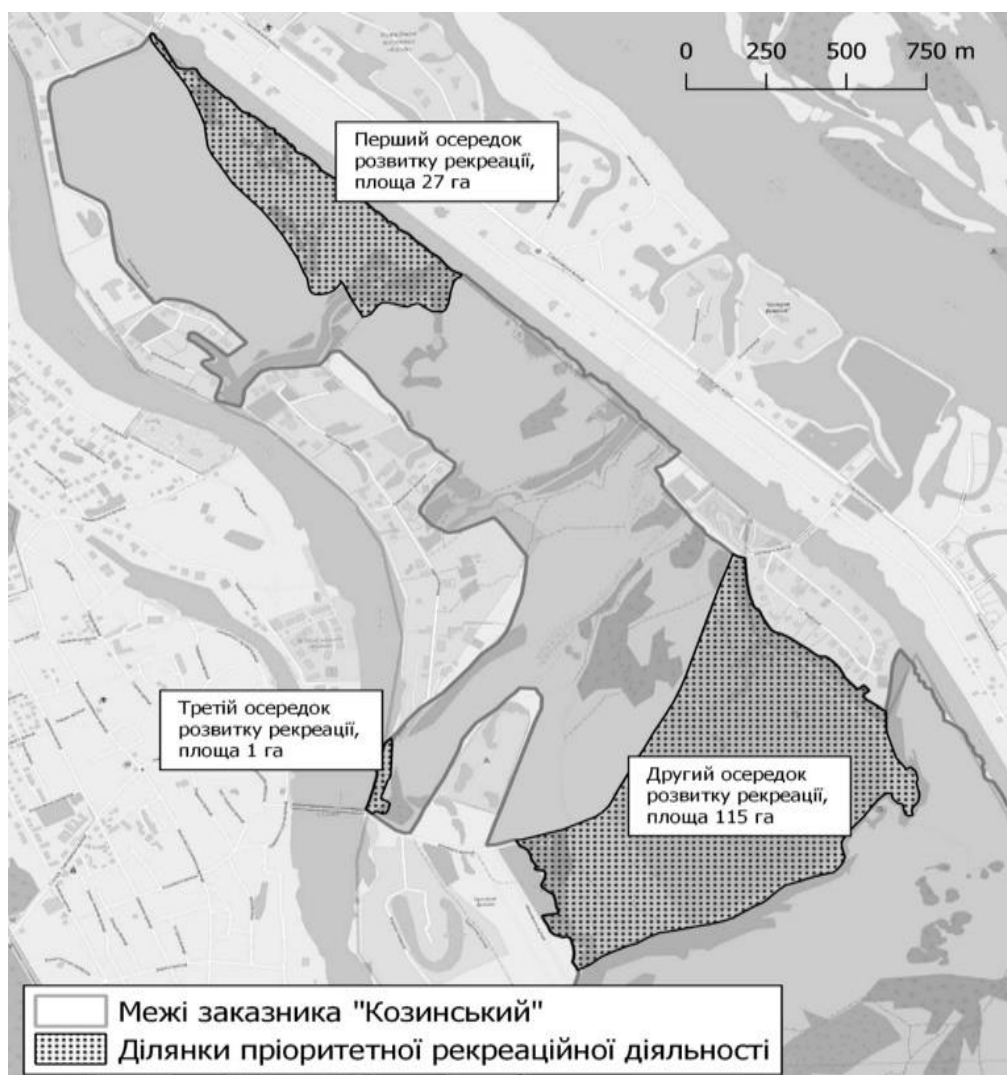

Рис. 1. Розміщення трьох ділянок пріоритетної рекреаційної діяльності

щення та ін.) можуть бути віднесені до таких типів призначення: торговельного, побутового, соціально-культурного чи іншого призначення, з можливістю суб'єктів рекреаційної діяльності до надання рекреаційних послуг та означення земельного сервітуту щодо облаштування об'єктами рекреаційної інфраструктури та елементами їхнього обслуговування.

Екоцентр є важливим інституційним органом, який здійснює важливу громадсько-корисну діяльність та є яскравим фактором синергії, оскільки діяльність центру спрямована не тільки на природоохоронне просвітництво, збереження біорізноманіття, відновлення природних ресурсів, поліпшення довкілля, але й на реабілітацію фізичних та духовних цінностей людини (рис. 5).

Рекреаційні маршрути

В умовах повномасштабної агресії росії проти України виникла гостра потреба у використанні природних рекреаційних ресурсів Заказника для реабілі-

тації військовослужбовців та ветеранів з метою відновлення їх розумових, духовних та фізичних сил. Відповідно до Положення особливу увагу приділено створенню рекреаційної інфраструктури, комфортних умов для відпочинку, оздоровлення та туризму в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів Заказника. В рамках рекреаційної реабілітації військовослужбовців реалізуються проєкти фізичної і соціально-психологічної реабілітації ветеранів. Така допомога надається шляхом організації системних профілактичних занять, зокрема, на майданчиках для гольфу та інших рекреаційних маршрутах із забезпеченням усієї сукупності елементів облаштування та засобів організації для здійснення рекреаційної реабілітаційної діяльності. Військові під наглядом реабілітолога випробовують методіку комбінованої реабілітації через гру в гольф, використання якого для реабілітації вдало практикується як в Україні, так і за її межами.

Рис. 2. Рекреаційні маршрути, об'єкти та місця в Заказнику

Рис. 3. Схема структурних елементів Еколого-освітнього інформаційно-туристичного центру (Еколого-рекреаційний центр реабілітації «Козин»)

У цілому, в межах заказника прокладено 3 рекреаційні маршрути, схема розміщення яких представлена на рис. 2. Розроблені паспорти таких маршрутів.

Рекреаційний маршрут № 1 (гольф-маршрут) починається і закінчується неподалік дороги смт Козин – СТ «Берегиня». Пролягає в межах між цією дорогою та рукавом р. Козинка на південному-сході. Маршрут призначений для гри в гольф та прогулянок. Він облаштований двадцятьма місточками через заболочені ділянки та тринадцятьма пунктами відпочинку, одинадцять з яких – це навіси з лавочками. Протяжність маршруту – 7300 м.

Рекреаційний маршрут № 2 починається біля дороги смт Козин – СТ «Берегиня» і закінчується на цій же дорозі, на південний захід. Пролягає в межах між цією дорогою та рукавом р. Козинка на південному-сході – загалом там же, де і рекреаційний маршрут № 1. І для них обох доступні всі облаштовані місця. Відмінність другого маршруту від першого в тому, що він набагато менш звивистий. Призначений скоріше для більш швидкої прогулянки або пробіжки. Протяжність маршруту складає 3000 м.

Рекреаційний маршрут № 3 – замкнутий. Він починається і закінчується коло північної переправи на територію Заказника. Лежить в межах ділянки рекреаційного призначення. Пролягає межею масиву деревної рослинності та луків по облаштованій стежці. Має зручний доступ до води. Призначений як для піших, так і для велосипедних прогулянок. Протяжність маршруту – 2100 м.

Рис. 4. Просторове розміщення елементів Екоцентру

Рис. 5. Гольф-маршрути (рекреаційний маршрут № 1)

Рекреаційна ємність ділянок пріоритетної рекреаційної діяльності

Ділянки пріоритетної рекреаційної діяльності	Площа, га	Потенційне навантаження на одиницю площі, осіб на день/га	Потенційне навантаження на ділянку, осіб на день/га
Перший	27	1,9	51,3
Другий	115	5,9	678,5
Третій	1	60	60

Розрахунок рекреаційного навантаження.

Розрахунки максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси Заказника здійснені у відповідності до «Методичних рекомендацій щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом» [5].

Територія ландшафтного заказника розташована в межах Процівсько-Ліпльавського фізико-географічного району Північно-Придніпровської терасової низовинної області Лівобережно-Дніпровського краю лісостепової зони України. Це враховано при визначенні стадій рекреаційної дигресії та показників стійкості природних комплексів до рекреаційного навантаження. За методичними рекомендаціями визначена третя і четверта ступені стійкості ландшафтних комплексів, представлених луками в межах рекреаційних зон, зважаючи на переважаючі екологічні групи (мезофіти та ксеромезофіти) та на вибагливість рослин до умов зволоження (вологі та сухі і свіжі). Стадія дигресії визначена за станом трав'яного рослинного покриву та його потенційною стійкістю. Для нелісових територій Заказника визначена друга стадія дигресії, виходячи з показника коефіцієнту рекреації та стану лучного покриву.

Згідно з Методичними рекомендаціями для кожної з трьох ділянок пріоритетної рекреаційної діяльності (рис. 1), максимальне рекреаційне навантаження на природні комплекси та об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом природних ландшафтів відображено у таблиці 1.

Рекреаційна ємність маршрутів визначена за формулою та вказано у таблиці 2:

$$Pdn = T \times G \times V - L \times G$$

де, Pdn – кількість осіб, T – час відкритого маршруту, L – довжина траси, G – щільність, людина/км, V – швидкість руху, км/год.

Рекреаційний маршрут № 1 (гольф-маршрут):

$$Pdn = 4 \text{ год} \times 25,5 \text{ люд/км} \times 2 \text{ км/год} - 7,3 \text{ км} \times 25,5 \text{ люд/км} = 18 \text{ осіб}$$

Рекреаційний маршрут № 2:

$$Pdn = 2 \text{ год} \times 10 \text{ люд/км} \times 4 \text{ км/год} - 3 \text{ км} \times 10 \text{ люд/км} = 50 \text{ осіб}$$

Рекреаційний маршрут № 3:

$$Pdn = 2 \text{ год} \times 14 \text{ люд/км} \times 4 \text{ км/год} - 2,1 \text{ км} \times 14 \text{ люд/км} = 82 \text{ особи}$$

Таблиця 2

Рекреаційна ємність маршрутів

Назва маршруту	Кількість осіб
Рекреаційний маршрут (гольф-маршрут) № 1	18
Рекреаційний маршрут № 2	50
Рекреаційний маршрут № 3	82

Для гольф-поля площею 67 га, межі якого входять до другої ділянки пріоритетної рекреаційної діяльності, максимально допустиме рекреаційне навантаження становить 448 осіб на день. Фактичне наявне рекреаційне навантаження – 36 (18×2) осіб на день – нижче у 12 разів за максимально допустиме, що свідчить про нереалізований рекреаційний потенціал цього осередку та можливість залучення більшої кількості відпочиваючих та рекреантів. З іншого боку саме суттєво знижене рекреаційне навантаження в межах гольф-поля дозволяє утримувати його в зразковому, в основному, природному стані, що характеризується збереженням максимального різноманіття наявних ландшафтів та біотопів. Зазначені показники рекреаційного навантаження раніше використовувались у якості лімітів для кількості людей, які можуть відвідати конкретний об'єкт протягом дня. Згідно з роз'ясненням Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, встановлення лімітів для кількості рекреантів чи відвідувачів еколого-освітніх маршрутів було припинено, оскільки ліміти встановлюються для природних ресурсів, які використовуються в процесі господарської діяльності. Люди не є природним ресурсом, який використовується в процесі рекреаційної та еколого-освітньої діяльності, тому на них ліміти не встановлюються, а також на кількість автотранспорту, що може доставляти рекреантів для відпочинку та оздоровлення з паркуванням у спеціально відведених місцях. Разом з тим слід дотримуватись таких обмежень в розміщенні кількості одиниць автотранспорту в періоди: вихідні дні – до 32 автомобілів на день, будні дні – до 12 автомобілів на день [6].

Висновки.

Під час дослідження рекреаційної діяльності (на прикладі Заказника) було з'ясовано, що правильна та ефективна реалізація природоохоронного законодавства є досить важливою для забезпечення сталого

розвитку рекреації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Розроблене наукове обґрунтування рекреаційної діяльності у Заказнику засвідчує можливість і необхідність планування та ведення такої діяльності в межах заповідних територій без

спеціальної адміністрації з дотриманням сталого природокористування. Подібні наукові дослідження можуть стати основою для коригування стратегій управління і забезпечення належного рівня охорони природних ресурсів [7, 8].

Література

1. Про затвердження Положення про рекреацію в об'єктах природно-заповідного фонду України: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 26.07.2022 р. № 256. Офіційний вісник України. 2022. № 74, том 2. С. 867. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>
2. Іваненко І. Б., Іваненко Є. І. (2023). Менеджмент територій природно-заповідного фонду без спеціальних адміністрацій (на прикладі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський»). Український географічний журнал, № 4, С. 17-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.017>
3. Положення про ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Козинський»: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 03.01.2025 р. № 10.
4. Програма розвитку та рекреаційної діяльності ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський». 2018. С. 186.
5. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / Державна служба заповідної справи Мінекоресурсів України, Науковий центр заповідної справи Мінекоресурсів України.– К., 2003.– 43 с.
6. Наукове обґрунтування щодо регульованої рекреаційної діяльності на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» з додержанням встановленого режиму території. ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління». 2023.
7. European Commission. (2021). European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent. URL: <https://ec.europa.eu>
8. United Nations Environment Programme. (2020). Ecosystem management: Policy approaches and practices for sustainable development. URL: <https://www.unep.org>

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.04.2026